

Bilaga till De svenska romernas historia i SO-klassrummet: en designstudie på högstadiet

Olle Nolgård

Nordidactica

- Journal of Humanities and Social Science Education

2022:4

Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education

Nordidactica 2022:4

ISSN 2000-9879

The online version of this paper can be found at: www.kau.se/nordidactica

Bilaga A

Sammanställning av för- och eftertest

Förtest	
<i>Könsidentitet (Antal elever)</i>	
Pojkar	10
Flickor	15
Annan/Icke-binär	-
Eftertest	
<i>Könsidentitet (Antal elever)</i>	
Pojkar	10
Flickor	13
Okänd (inget förtest, fel kod etc.)	5

Q1: Beskriv bilden! (Endast i eftertestet)

Skolundervisning för romska barn vid Frihamnen i Malmö 1954. Rektorn är på besök.

Foto: Romska kulturcentret i Malmö

Beskriv bilden!

Vilka är personerna på bilden? Vad gör personerna på bilden? Var och när är bilden tagen, tror du? Vilka tankar väcker bilden hos dig?

"Det är romer på bilden, romska barn, personerna på bilden är på en skola, en romsk skola, ganska fattigt. Bilden togs under 1900-talet"

"Jag tror de är romer. Det är en romsk skola Nånstans runt 1900-talet. Fattigt, folk i alla åldrar."

"Personerna på bilden är romska barn och två vuxna. Mannen är lärare och kvinnan tror jag är en förälder. Barnen går i skolan på bilden som är i deras läger. Jag tror att det är mellan år 1945 - 1970 som bilden utspelar sig. Det jag tänker mest på är att de sitter utomhus och att de inte har alla hjälpmedel/ skolböcker för att kunna lära sig allt man ska lära sig i skolan."

"Det ser ut som romska barn och lärare till dem. Jag tror bilden är tagen någonstans i början av 1900-talet i ett romskt läger någonstans. De är nog på sommarskola i deras läger."

"Romska barn som går i skolan, jag tror att bilden togs under 1900-talet. Att dom inte fick gå på en normal svensk skola."

"Det är folk som lär sig saker, det är som en skola, fast utomhus."

"Romer i en lägerskola, de går i skolan runt 1900-talet, jag blir arg hur dem behandlade svenska romer."

"Romer, går i skolan, längesedan."

"Undervisning, Romer."

"På bilden ser vi romer som har sin 6 veckor långa sommarskola, dom får lära sig att läsa och skriva. Bilden är tagen ungefär 1960 tror jag. När jag ser denna bilden tänker jag direkt på särbehandling eftersom att dom fick inte gå i skolan när alla andra gjorde det men sen när alla andra var på sommarlov fick dom gå i skolan eller skolan kom ju till dom egentligen."

"Det är svenska romer. Dom går i skolan. I en skola under 1900-talet. Det är olika åldrar som går i skolan?"

"Dom är i skolan!"

"Svenska romer."

"Det är romer som går i skolan i ett romskt läger. Jag tror att bilden är tagen under 1900-talet. Jag tycker att romer behandlades fel under 1900-talet för att alla romer har tillgång till boende och den vanliga skolan."

"Romer på en lägerskola. Säkert taget tidigt 1900 tal. De ser ut att sitta och lära sig. Jag tänker att det är väldigt hemskt att detta var miljön de behövde gå i skolan i."

"Det är romer. De är på en lägerskola och den är tager ca 1900- talet. Jag tänker på att de är utomhus och har sin skola, att det hänger tvätt i bakgrund. Och att de inte är jämnåriga."

"Det är romer på bilden, dem verkar ha en lektion ute. Bilden är tagen i el läger där romer bor och bilden är tagen 1935."

"Jag tror att det är romer som utbildar sig. Runt 1900-2000."

"Det är en lägerskola där romerna undervisas. Bilden är nog tagen någonstans i Sverige runt 1950. Jag tänker att dom får en början på en utbildning även om den inte är på långa vägar tillräcklig."

"Det är romer. De går i skolan 1940 – 1970. Att deras skolmiljö var dålig."

"Det ser ut som elever som är på skolläger typ. De ser ut som att dom gör nåt som har med skola att göra. Det kanske är 1960-tal."

"Det är romer och dom sitter och undervisas utomhus."

"Jag tror att det på bilden är romer i sitt läger. Jag tror också att det sker undervisning i en så kallad lägerskola. Bilden kanske är tagen på 50-talet. Jag tänker på hur ofattbart det är att romer inte fick gå i skolan utan var tvungna att få utbildningen, om de ens fick någon, i lägren där de bodde. En utbildning där de dessutom fick lära sig saker som är helt självklara, som hur man håller sig ren exempelvis."

"Jag tror att det är romska barn. De sitter i en provisorisk skola utomhus och lär sig saker. Bilden är nog tagen runt 90-talet. Den är tagen i ett läger romer bor i. Det ser ut att kanske vara ett par som håller på att lära dem saker i ett sommarskola eftersom romska barn kanske inte kunde gå i skolan då."

Q2: Hur mycket uppskattar du att du kan om de nationella minoriteternas historia idag?

Kunskap 0 – 10	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Förtest (25 elever)											
<i>Antal</i>	9	1	1	1	1	5	-	1	3	-	3
Eftertest (28 elever)											
<i>Antal</i>	1	2	-	4	3	3	4	7	2	-	2

Q3: Vilka är de fem nationella minoriteterna i Sverige?

Antal minoriteter	FÖRTEST (25 elever)	EFTERTEST (28 elever)
En minoritet	3	3
Två minoriteter	2	4
Tre minoriteter	4	6
Fyra minoriteter	2	4
Fem minoriteter	1	5
<i>Blankt – vet ej</i>	13	6
<i>Antal gånger respektive nationell minoritet omnämns (N):</i>	<i>Samer (10); Romer (9); Judar (7); Tornedalingar (2); Sverigefinnar (2)</i>	<i>Romer (21); Samer (18); Sverigefinnar (14); Judar (11); Tornedalingar (5)</i>

Q4: Skriv något du vet eller känner till om någon av de fem grupperna.

FÖRTEST		EFTERTEST	
Kunskaper om nationella minoriteterna	Antal referenser (N)	Kunskaper om de nationella minoriteterna	Antal referenser (N)
Samerna – urfolk, Sápmi	5	Samerna – urfolk, Sápmi	4
Samer – renskötsel	3	Samer – renskötsel	4
Samer – talar samiska	2	Romerna – utsatta för förföljelse och diskriminering (i Sverige)	4
Romer – ett resandefolk	2	Romerna – utsatta för förföljelse och diskriminering (i världen)	4
Romer – ursprungligen från Indien	1	Romer – ej haft tillträde till utbildning i Sverige	4
Romer – talar Romani	1	Judar – en religiös minoritet som utsatts för förföljelse och folkmord	4
Romer – Förföljda/diskriminerade i Sverige	1	Romerna – ett resandefolk	3
Romer – Förföljda/diskriminerade i världen	1	Romerna – svår bostadssituation	3
Romer – olika grupper i olika länder, flera grupper i Sverige	1	Romerna – ej haft tillgång till fast bostad i Sverige	2
Judar – en religiös minoritet	1	De nationella minoriteterna är grupper som har förtryckts i det förflutna	2
		Romerna – ej fått arbeta i Sverige	1
		Romerna – ursprungligen från Indien	1
<i>Vet ej – inget</i>	16	<i>Vet ej – inget</i>	5

Q5: Skriv något du vet eller känner till om de svenska romerna.

FÖRTEST		EFTERTEST	
Kunskaper om svenska romer	Antal referenser (N)	Kunskaper om svenska romer	Antal referenser (N)
Romer har anklagats för att stjäla i det förflutna	2	Romerna bodde i tält- och husvagnsläger	16
Romerna – ett resandefolk	2	Romerna har ej haft tillträde till utbildning eller inte fått samma utbildning som majoritetens barn	14
Romer har förtryckts och blivit utsatta för rasism	1	Romer har blivit särskilt utsatta för steriliseringspolitik och tvångssterilisering	13
Romer bär dräkter (kjolar, kostym)	1	Romerna är en grupp som utsatts för diskriminering och förtryck under lång tid	9
Romsk dans	1	Romerna har förvisats från sina lägerplatser av kommuner	8
Romani chib	1	Romer och resande har blivit utsatta för mobbning och diskriminering i skolan	3
Romer – olika grupper i olika länder, flera grupper i Sverige	1	Romer gick i lägerskola	3
Romer har arbetat på cirkus	1	Romer har kartlagts av svenska myndigheter	3
		Romer hade inte tillgång till samma arbeten som svenskar	2
		Romerna har sitt ursprung i Indien	2
		Romer blev ofta satta i hjälpklasser	1
<i>Inget – vet ej - blankt</i>	<i>17</i>	<i>Inget – vet ej - blankt</i>	<i>7</i>

Q6: Ta ställning till följande påståenden:

FÖRTEST			EFTERTEST	
Jag vet något om...	Ja (N)	Nej (N)	Ja (N)	Nej (N)
Romernas Bostadssituation på 1900-talet	6	19	27	0
Steriliseringspolitiken på 1900-talet	5	20	25	2
Romernas skolgång på 1900-talet	3	22	26	1
Kartläggningar av Romer på 1900-talet	1	24	18	9
<i>Har du svarat ja på något påstående? Berätta om vad du vet!</i>				
FÖRTEST				
"Förr i tiden var romer ett vandrande folk som bodde i tält och det var bland annat därför barnen inte gick i skolan för de hade ingen fast plats där de stannade."				
"Jag har sett filmer och någon teater om romer. Romer flyttade runt och blev väldigt utsatta de fanns fördomar om att romer snodde saker."				
"Romer blev tvångssteriliserade så de inte skulle ha möjlighet att föröka sig."				
"Jag tror att jag har hört min mamma och syster prata om Steriliseringspolitiken"				
<i>Har du svarat ja på något påstående? Berätta om vad du vet!</i>				
EFTERTEST				
"Romers bostadssituation var väldigt hemsk. Romerna bodde i tält, husvagnar och i läger. Det som var värst va på vintern och hösten. Det fanns ingen värme utan bara en brasa. Romernas skolgång var också dålig, många barn blev utsatta för mobbning och diskriminering. Sterilisering är något som staten gjorde, det är att man kan inte få barn, majoriteten som sterilisera sig var kvinnor man hade inget val"				
"Romer fick inte ha hus eller lägenhet för att dem var inte svenska medborgare. De fick inte gå på skolor med svenska barn om dem gjorde det så blev dem utsatta. De blev tvungna att sterilisera sig från hot av staten, att man ville få ut dem från landet".				
"Väldigt många romska kvinnor steriliserades för att de inte skulle få flera barn och många av kvinnorna blev steriliserad mot sin vilja. Romer fick flytta runt extremt mycket för att ingen ville ha med romer att göra. Det dröjde väldigt länge innan romer fick gå i skolan och det var väldigt svårt att få ett bra jobb för att ingen vill anställa romer."				
"Romernas bostadssituation var väldigt ostabil, de fick inte vara bofasta utan bodde i tält eller husvagn och tvingades flytta mellan olika kommuner då inga ville ha dem där. Romska barn fick inte gå i skolan förrän efter halva 1900-talet, eftersom de inte var bofasta tycktes de inte ha rätten att få gå i skolan heller. Många romer steriliserades, svenskarna ville inte att de skulle förökas."				

BILAGA TILL DE SVENSKA ROMERNAS HISTORIA I SO-KLASSRUMMET: EN
DESIGNSTUDIE PÅ HÖGSTADIET

Olle Nolgård

"Romerna tvingades flytta runt och runt i Sverige och fick inte bo i hus, dom behövde bo i tält eller husvagn i läger. Romerna hade svårt att komma in på skolor och blev ofta trakasserade av både elever och lärare, dom fick också ofta gå i särklass. Många romer blev mutade, tvingade eller hotade till att bli steriliserade. Dom kunde förlora sitt barn om dom inte blev sterila."

"Dom bodde på läger. Dom blev mobbade i skolan och kunde inte språket så bra. Dom steriliserades för att dom inte skulle bli ett större folk i Sverige för att Sverige ville ha mer svenskt folk, " svenskt blod"."

"Dom fick inte ha ett hem, dom bodde utomhus och när det kom poliser så var dom tvungna att ta sina saker och flytta därifrån."

"Under 1900- talet bodde romer i tält och husvagnar och hade ingen fast boplat. Dom fick inte gå i skolan för dom hade ingen fast boplat och var därför tvungna att flytta mycket. Dom blev tvångssteriliserad majoriteten romska kvinnor."

"Bostadssituationen var inte bra för romer, de fick bo i tält, husvagnar och läger. Romernas skolgång var inte heller bra, dom fick inte gå i skolan så man startade skola i lägren där man kunde blanda vuxna med barn. Steriliseringspolitiken skedde på människor på 1900-talet. Man steriliserade folk med hjälp av lagen och majoriteten var kvinnor. Kartläggningar var register på romerna."

"De hade väldigt svårt att få bostäder pga. diskrimineringen de fick. Folk ville inte ha dem som grannar eller hyra deras lägenheter till dem. De hade också svårt att gå i skolan. Antingen var de inte välkomna eller så flyttade de mycket pga. bostadssituationen"

"Romerna bodde i husvagn, läger och tält. De flyttade runt mycket till olika kommuner. Det hade det tufft på vintrarna många spädbarn dog under vintern. Romerna gick på lägerskola och det var blandade åldrar i skolorna. Att det var doktorer gjorde så att man inte kunde få fler barn."

"Att dem bor i tält, husvagn eller läger. Dem fick inte gå i skolan tills dem var typ 15 så fick dem börja i grundskolan och vissa läger så kom det en person till dem och dem hade lektion ute."

Romerna hade det svårt att hitta bostäder dom blev ofta ivägskickade. Dom kunde inte gå i skolan eftersom dom flyttade så ofta och man började sterilisera romer för att rena den svenska folkstammen och polisen kartlade alla romer i Sverige.

"Romernas bostadssituation var väldigt dålig dem sov ofta i tält"

"Det har varit svårt för tomat att få tillgång till bostäder och de har varit tvungna ett hela tiden flytta runt. De bodde i tält eller husvagn i olika läger. Romerna har inte fått chansen på samma sätt som svenskar att få en bra grundläggande utbildning som gör att man kan få statliga yrken. Många människor tvångssteriliserades under 1900-talet efter att de blivit hotade eller på något sätt utpressade till att göra det."

”Dom gick i lägerskola istället för en vanlig skola. Dom vart steriliserade för att svenska inte ville att dom skulle bli fler. Dom bodde i skjul eller tält.”

”Bostadssituationen var jobbig, kommuner ville inte ha romer och kastade ut dem eller gjorde det jobbigt för dem att bo i deras kommun. Skolgången var också jobbig, barnen kunde ofta inte gå i skolan antingen för att de flytta runt och kunde därför inte ha en fast skola eller för att skolan inte ville ha romer där. Steriliseringpolitiken handlade om att staten steriliserade romer så de inte kunde få barn. Dem gjorde ofta det till flerbarnsfamiljer, ensamstående eller romer med oönskade egenskaper. Jag vet att kartläggning hände.”

Q7: Hur tror du att de svenska Romernas framtida situation kommer att se ut?

FÖRTEST		EFTERTEST	
Framtidstankar	Antal referenser (N)	Framtidstankar	Antal referenser (N)
”Det blir bättre och bättre”	5	”Det blir bättre och bättre” – framsteg har skett och framsteg kommer att ske	10
Ingen förändring för romernas situation – förtrycket som kontinuitet	2	Bättre – men fördomen och antiziganism förblir kontinuitet	5
En tillbakagång – sämre än nu	1	Det blir bättre – Romer har fler rättigheter idag än förr i tiden	3
Bättre och sämre – beroende på politiska beslut, riksdagsval	1	Ingen förändring för romernas situation – förtrycket som kontinuitet	2
Bättre och sämre – fortfarande tabu att berätta om sin romska identitet	1	Situationen kommer långsamt att förbättras	2
Sämre – om vi inte utbildar unga	1	Bättre – om vi unga undervisas om romernas historia	1
		Bättre och sämre	1
<i>Vet inte - blankt</i>	14	<i>Vet inte – blankt</i>	1

Q8: Du har troligtvis hört talas om mänskliga rättigheter. Ange upp till fem rättigheter som du anser vara mänskliga rättigheter.

FÖRTEST		EFTERTEST	
Mänskliga rättigheter (ur FN:s deklaration)	Antal referenser (N)	Mänskliga rättigheter (ur FN:s deklaration)	Antal referenser (N)
Artikel 1 – Alla är födda fria och lika i värde	10	Artikel 25 – Rätten till tillräcklig levnadsstandard (kläder, mat, husrum, sjukvård, trygghet)	13
Artikel 25 – Rätten till tillräcklig levnadsstandard (kläder, mat, husrum, sjukvård, trygghet)	10	Artikel 26 – Rätten till utbildning	13
Artikel 26 – Rätten till utbildning	7	Artikel 2 – Anti-diskriminering, jämställdhet	8
Artikel 18 – Tankefrihet, Religionsfrihet	7	Artikel 19 – Yttrandefrihet, Tryckfrihet	4
Artikel 19 – Yttrandefrihet, Tryckfrihet	5	Artikel 18 – Tankefrihet, Religionsfrihet	3
Artikel 6 – Erkännas som en person i lagens mening	5	Artikel 16 – Äktenskap och familjebildning	3
Artikel 2 – Anti-diskriminering, jämställdhet	5	Artikel 1 – Alla är födda fria och lika i värde	3
Artikel 14 – Asyl (söka och åtnjuta fristad från förföljelse)	2	Artikel 23 – Rätten till arbete	3
Artikel 16 – Äktenskap och familjebildning	1	Artikel 6 – Erkännas som en person i lagens mening	2
Artikel 28 – Ett system där alla rättigheter kan förverkligas (demokrati, t.ex.)	1	Artikel 13 – Förflytta sig inom en stat	1
Artikel 20 – Mötesfrihet	1	Artikel 3 – Rätten till liv	1
Artikel 3 – Rätten till liv	1	-	-

Q9: Vilka historiska händelser och rörelser anser du hänger ihop med mänskliga rättigheter i historien?

	FÖRTEST		EFTERTEST	
	Antal referenser (N)	Fördelat över följande historiska händelser, aktörer och sociala rörelser	Antal referenser (N)	Fördelat över följande historiska händelser, aktörer och sociala rörelser

Brott mot mänskliga rättigheter	3	Förintelsen (3)	7	Statliga myndigheter och kommuners brott mot romers mänskliga rättigheter (3); Förintelsen (3); Slavhandeln (1)
Krig och väpnade konflikter	3	Andra världskriget (3)	4	Andra världskriget (4)
Sociala rörelser, protester och associerade ledare	5	Feministiska rörelser (2); Black Lives Matter (2); Pridefestivalen (1); Me too-rörelsen (2); Franska revolutionen (1); Amerikanska revolutionen (1)	3	Black Lives Matter (2); Människor som kämpar för andra människors mänskliga rättigheter (1)
Domstolsbeslut, politiska beslut, lagar, styrdokument, internationella konventioner och organ	-	-	2	Förenta nationerna (FN) (1); Europeiska unionen (EU) (1)

Q10: Ange några handlingar som du anser vara brott mot de mänskliga rättigheterna.

FÖRTEST		EFTERTEST	
Brott mot mänskliga rättigheter	Antal referenser (N)	Brott mot mänskliga rättigheter	Antal referenser (N)
Mord	4	Brott mot minoriteters mänskliga rättigheter	7
Sexualbrott	4	Att förvägras utbildning	6
Misshandel	4	Diskriminering – etnicitet	6
Folkmord	4	Diskriminering – religion	6
Diskriminering – etnicitet	3	Diskriminering – kön och könsidentitet	5

Diskriminering – kön	3	Tvångssterilisering	4
Diskriminering – religion	3	Sexualbrott	3
Slaveri	2	Brott mot yttrandefriheten	3
Tortyr	2	Tortyr	2
Att stjäla	2	Fängsla någon utan grund	1
Att förvägras utbildning	1	Att förvägra någon bostad	1
Förtryck	1	Folkmord	1
Fängsla någon utan grund	1	Att stjäla	1
Förtryckarregimer	1	Misshandel	1
Brott mot yttrandefriheten	1	Slaveri	1
Tvångssterilisering	1	-	-

Q11: Vilka lärdomar kan vi dra inför framtiden utifrån kunskaperna om romernas situation? (Eftertest)

<p>Lärdomar</p> <p>Antal referenser (N) - 5¹</p> <p>"Att Sverige också har gjort väldigt dåligt under en lägre tid. Som till exempel Sverige var inte med i andra världskriget men dem var väldigt hårda mot romer"</p> <p>" Hur de blev behandlade."</p> <p>" Inte diskriminera"</p> <p>" Vi kan undervisa om det i skolan så att man lär sig hur man behandlar andra människor."</p> <p>" Alla människor förtjänar samma chans till allt och att behandlas lika"</p>

Q12: Vad har du lärt dig under detta ämnesområde? (Eftertest)

<p>Utsagor</p> <p>Antal referenser (N) – 15²</p> <p>" Hur folk såg andra och hur folk behandlade andra på det sättet."</p> <p>" Att alla får vara som de vill."</p> <p>" Att romer har haft det väldigt svårt under en längre period. Och jag har lärt mig mer om romer för att jag visste inte så mycket innan vi började prata om romers historia."</p>
--

¹ Endast fem elever har besvarat denna fråga (som var sist näst sist i eftertestet). De flesta har skrivit en punkt eller 'vet ej'. Detta kan kanske bero på en s.k. uttrötningseffekt alternativt att eleverna har upplevt sig ha ont om tid att färdigställa enkäten.

² Resterande elever har uppgivit 'vet ej' eller noterat en punkt på denna avslutande fråga.

BILAGA TILL DE SVENSKA ROMERNAS HISTORIA I SO-KLASSRUMMET: EN
DESIGNSTUDIE PÅ HÖGSTADIET

Olle Nolgård

"Om romernas historia."

"Jag hade bara hört om att romer fanns. Visste inget mer."

"Om hur dom hade det och om hur folk har betett sig mot dom."

"Nästan allt om romer."

"Lite om romer."

"Att det var fel."

"Att man blir behandlad 'annorlunda' för att man är 'annorlunda'."

"Att det var dåligt för romer under 1900-talet."

"Jag har lärt mig om romernas situation."

"Mycket om hur det är om att vara rom förut med bostadssituationen, utbildningssituationen och hur staten och samhället behandlade dem."

"Hur romernas skolor var och hur de bodde. Att många steriliserades."

"Inte så mycket, men jag har lärt mig lite om romernas bostadssituation och undervisning".

Bilaga B

Lektionsuppgift | Jönköpingskravallerna 1948

I Jönköping bodde många resande i hus och lägenheter. De flesta bodde i stadens östra del och de övriga invånarna undvek att vistas där. Sommaren 1948 förekom det bråk som slutade i att Jönköpingsborna gick ihop och bildade en mobb som med våld ville driva ut gruppen ur Jönköping.

UPPGIFT

Din uppgift är att tillsammans med en kamrat granska ett antal tidningsartiklar om kravallerna i Jönköping och försöka svara på frågan: *Vad hände i Jönköping 1948?*

1. Läs och ta del av de olika källorna.

2. Fundera tillsammans med en kamrat:

1. Vems perspektiv är det som syns i lokaltidningarna?
2. Hur beskrivs resandefolket i texterna? Vad kan det säga om majoritetssamhällets syn på resandefolket och romerna i Jönköping?
3. Hur såg myndigheterna (polisen) på händelserna i Jönköping och resandefolket?
4. Hur har dessa händelser påverkat resandefolk från Jönköping?

3. Vi diskuterar tillsammans i helklass:

- Vilka av dessa källor är bäst om man vill ta reda på vad som egentligen hände i Jönköping, tycker du? Varför det?
- Vilka tankar och frågor väcker händelsen hos dig?

När man läser gamla tidningstexter och historiska källor är det alltid bra att vara källkritisk. Nedan finns några frågor som kan hjälpa dig i din läsning!

Källkritiska kriterier

Äkthet – Är källan äkta? Hur kan du avgöra om källan är äkta?

Tendens – Vilket är syftet med källan? Är innehållet vinklat på något sätt?

Beroende – Står källan i beroende till någon/något? Är den påverkad av någon/något?

Närhet – När skapades källan? Har den som skapat källan själv sett eller hört det den tar upp?

Representativitet – Är källan representativ? Representerar källan en eller flera röster (perspektiv)?

Luckor – Saknas några röster eller perspektiv i materialet?

KÄLLA 1
Tattarplågan i Jönköping leder till kravaller

Ur Östgöta-Correspondenten, 30 juni 1948

Svåra tattarkravaller har de tre senaste kvällarna ägt rum i Jönköping. En kväll drog 300 å 400 personer ända till halv fyrtiden på morgonen upprört gestikulerande fram och tillbaka på gatorna i kvarteret i staden, där tattarna bor, letande efter "blåingarna" som dock gått under jorden.

Orsakerna till kravallerna är ett slagsmål under midsommarhelgen mellan en tattare och en icke-tattare. Två chaufförer som åsett slagsmålet och vittnat hos polisen blev strax därefter överfallna och misshandlade av sju tattare. På söndagskvällen uppenbarade sig de båda chaufförerna i tattarkvarteren och förklarade att de ämnade ta revanschen i egna händer samt ge tattarna stryk efter noter. De fick snart en mängd sympatisörer, som var villiga att understödja deras privata rättskipningsåtgärder. En lastbil full med tattarantagonister beväpnade med käppar och järnrör körde igenom tattarkvarteren letandes efter "blåingar". Flertalet manliga tattare hade emellertid i tid hunnit sticka undan. Medan tattarantagonisterna drog fram och tillbaka i på gatorna i tattarkvarteren gömde sig sålunda tattarna bland träd och buskar på kyrkogårdar samt i parker och planteringar i stadens utkanter. Den enda tattare som visade sig var en ung flicka som stod utanför tattarnas bostad och skrek till sina inomhus, under soffor och i skåp tryckande rasfränder: är ni feiga era... kom ut och ge dom...

Men när i fastigheten kvarvarande tattare föredrog att inte visa sig slog hon till en förbipasserande i ansiktet. En polis kom fram och undrade vad som stod på, varvid folkmassan, som nära nog råkat i lynchstämning, skrek: Om ni inte tar henne skall vi ge henne ordentligt.

Polisen fann då rådligast att ta hand om flickan. Polisen körde hela tiden omkring med radiobil och skingrade folksamlingarna, vilka dock snart uppstod på nya platser. Polisen höll även förhör med de båda chaufförerna, som inte gjorde någon hemlighet av sitt uppsåt. Några knivar hade de inte, men däremot hade den som blev mest misshandlad av tattarna en batong gömd under kavajen. I tattarantagonisternas bil såg polisen ett tiotal järnrör som lindats med isoleringsband i ena änden och vid Vätternstranden hittade man fem gummislangar fyllda med sten. De svåraste kravallerna ägde rum natten till söndagen, men även följande två nätterna har tattarantagonisterna varit i farten.

I samband med tattarkravallerna har stadens fattigvårdsstyrelse av tattarantagonisterna beskyllts för att vara alldeles för rundhänt mot tattarna, vilket lett till att stadens tattarkoloni nu är uppe i 450 personer. Fattigvårdsstyrelsens ordförande f. poliskommissarie Ernst Gustafsson, har emellertid inte blivit skyldig, utan tillbakavisar bestämt påståendena. Sedan lång tid tillbaka är det få tattare som åtnjuter understöd av fattigvården, förklarar han. För närvarande är det sålunda endast tre, en

man och två kvinnor och alla har läkarintyg på att de är arbetsoförmögna på grund av sjukdom.

Ordlista - Källa 1

- **Tattare** – ordet användes av majoritetssamhället för att beskriva resandefolket. Idag används inte ordet då det är kränkande.
- **"Blåingar"** – Ordet "blåingar" syftade till "tattarnas" mörka hår och tilldelades resandefolket i Jönköping för att beskriva dem och särskilja dem från "svenskarna". Det var ett sätt att beskriva utseende och inget som stämde överens med verkligheten.
- **Tattarantagonister** – tattarmotståndare.
- **Emellertid** – dock
- **Rasfrände** – ålderdomligt ord för att beskriva människor som man föreställde var av samma "ras".
- **Lynchstämning** – Oroväckande, hatisk stämning där "vad som helst" kan hända. Ordet antyder att "mobben" av människor känner att de här rätt att avliva någon som anses gjort dem fel. Idag används ordet mest bildligt och inte bokstavligt.
- **Rådligast** – klokast
- **Rundhänt** – generös, frikostig
- **Understöd** – ekonomisk hjälp

KÄLLA 2

Trasiga dörrspeglar i blodfläckade rum efter tatarbråket

Utdrag ur *Jönköpingsposten*, fredagen den 2 juli 1948

”Jag trodde att jag skulle få se knivar blixtra genom luften idag”, sade en tydligen besviken man i går kväll på Östra torget. Han fick senare tillfälle därtill. Den igångsatta hämndaktionen mot tatterna kulminerade nämligen då med slagsmål och oroligheter på Västra Holmgatan. Folk strömmade i massor genom gatorna, nyfikna på att se hur historien skulle avlöpa. Tre sårade fingo under kvällens lopp besöka lasarettet, men dessbättre är det i intet fall frågan om några allvarigare skador. [...]

KÄLLA 3

Torsten Bengtsson har idag häktats för tattarbråken

Utdrag ur Smålands folkblad 7 augusti 1948

Personligen är jag ingen vän av tattarsläket, men jag anser inte att tattarproblemet kan lösas på det här sättet, sade polismästare Mannergren idag då han begärde att chauffören och skrothandlaren Torsten Bengtsson skulle häktas av rådhusrätten i Jönköping. Bengtssons biträde, advokat Ekberg, ansåg en häktning opåkallad och meningslös. Rådhusrätten, vars ordförande var rådman Sterner, fattade emellertid beslut i enlighet med polismästarens yrkande.

Framställning om häktning av Bengtsson hade som bekant ingivits till rätten av stadsfiskal Eliasson under påpekande av att Bengtsson, trots givet hedersord, inte avhållit sig från ytterligare slagsmål utan häromdagen åter figurerade i en misshandelshistoria. Häktningförhandlingarna började kl. 10:30 och tog omkring tre kvarts timme i anspråk. Dussintalet tattare jämte några andra Jönköpingsbor hade kommit tillstådes och följde med stort intresse förhandlingarna.

Polismästaren gav först en sammanfattning av tattaruppträden som under den senaste tiden ägt rum på Öster. Han framhöll också att Bengtsson varit gift med en kvinna vars mor var heltattare. Han nämnde även att Bengtsson sedan några år tillbaka har en fästmö som är av tattarsläkt. Att fästekvinnan skulle ha tattarblod i ådrorna bestreds emellertid från svarandesidan.

På den senaste tiden har Bengtsson börjat dra sig ifrån tattarna, fortsatte polismästare Mannergren, och det har väl gjort att man från tattarhåll inte ser honom med så blida ögon. Genom sin medverkan i kravallerna på Öster vid olika tillfällen ansåg polismästaren att Bengtsson gjort sig skyldig till förargelseväckande beteende samt vid ett senare tillfälle även grovt hemfridsbrott. Trots att Bengtsson lovat att avhålla sig från vidare bråk i tattarkvarteren var han ånyo i farten den 3 augusti och då åter spritpåverkad. Polismästaren erinrade sedan om hur en åkare slagits i gatan av Bengtsson och i medvetlöst tillstånd måst föras till lasarettet där han fortfarande vårdas.

Bengtsson kan inte – det framgår av det skedda – i spritpåverkat tillstånd tygla sina känslor, sade polismästaren till slut. Han ansåg Bengtsson vara en fara för ordningen i staden. När han inte kan ta sig till vara anser jag det bäst att han häktas.

[...]

Ett replikskifte utspann sig därefter mellan polismästare Mannergren, som bl.a. framhöll att det här inte var fråga om skyddshäkte, och Advokat Ekberg, som menade att polismästaren mera borde höra sig för om stämningen mot tattarna i Jönköping. Slutligen, sade Bengtsson, att om han fick vara i fred för tattarna, så skulle de få vara i

fred för honom. Rådhusrättens beslut blev att Bengtsson skulle häktas. Förhandlingarna med honom utsattes till fredagen den 13 augusti kl. 11.

Ordlista - Källa 3

- **Tattare** – ordet användes av majoritetssamhället för att beskriva resandefolket. Idag används inte ordet då det är kränkande.
- **Emellertid** – dock
- **Opåkallad** – onödig
- **Dussintalet** – ungefär 12 stycken
- **Ånyo** – igen, på nytt
- **Erinna** – att minnas, komma ihåg
- **Replikskifte** – diskussion
- **Skyddshäkte** – Ett fängslande av människor helt utan rättegång. Försvarsadvokat Ekberg (Bengtssons försvarare) argumenterar för att så skulle vara fallet.

KÄLLA 4

Systrarna Barbro och Birgittas minnen av kravallerna 1948

Förföljelsen av romska personer i Jönköping 1948 har påverkat många romers tillit till myndigheter. Två systrar, Barbro Gustavsson och Birgitta Hellström, som var barn när förföljelsen ägde rum, har tydliga minnesbilder från sommaren 1948.

*Systrarna Birgitta Hellström (till vänster) och Barbro Gustavsson (till höger).
Foto: Sveriges Radio*

Birgitta Hellström berättar:

”Vi var små då. Jag glömmer aldrig hur jag låg och höll om mina syskon under bordet. Vi låg tätt, tätt ihop. Jag försökte lugna mina syskon med en saga. Mamma och pappa var nere på gården. Vi hörde hur de blev slagna av okända män. Vi låg och skakade av rädsla. När mamma kom tillbaka hade hon bara underklänningen på sig. Det är konstigt med minnen, med det har etsats sig fast, att hon var blåslagen, rufsig i håret och kom tillbaka i bara underklänningen. (Birgitta)

Barbro Gustavsson, Birgittas Hellströms syster fortsätter:

”Jag sprang ut på balkongen och såg då hur mamma och pappa blev slagna av mobben. Om och om igen. När pappa såg mig skrek han att jag skulle gå in. Han var rädd att vi barn också skulle bli misshandlade. Efteråt gick jag och min pappa till min farmor. När vi kom fram till henne såg vi att mobben också hade gett sig på henne. Det första vi såg när vi anlände var att ytterdörren var förstörd. De hade tagit sig in till henne och min farbror, som då var 20 år. Han hade blivit så rädd att han hade hoppat ut ur lägenheten. Han bröt båda benen. Min farmor hade blivit illa misshandlad med batongslag. Min farmors möbler hade slagits sönder, dörrar hade märken efter knivhugg och på tapeterna och dörrarna fanns blodfläckar. Min bror blev också misshandlad. Han hade skyddat sig med en fotskrapa. I den efterföljande rättsliga processen fick han fängelse för misshandel. Det är helt otroligt att han fick fängelse när han egentligen bara skyddade sig. I rättegången togs det ingen hänsyn till det ojämlika maktförhållandet som präglade det som hände i Jönköping den här sommaren.”

Barbro Gustavsson och Birgitta Hellström fortsätter:

”Polisen gjorde ingenting för att skydda oss. Inte heller kyrkans män gjorde något för att stoppa trakasserierna eller förföljelsen. Vi gick i söndagsskola, men vi har inget minne av att fröknarna frågade oss om vad som hänt. Kyrkan låg vid torget, mitt i stan. Prästen borde därför ha anat vad som var på gång; för den folkmassa som attackerade oss, hade innan de tog sig till våra hem, samlats där, på torget.

Många romer flydde Jönköping efter den här sommaren, men inte Barbro och Birgittas familj. De kunde inte flytta från huset. Det pratades aldrig om händelsen i familjen. Händelsen tystades ner, samtidigt som deras föräldrar påtalade att de var tvungna att leva ett liv som inte på något sätt väckte uppmärksamhet. De var medvetna om att det som hände sommaren 1948 kunde hända igen. Familjen slöt sig. De levde isolerat och umgicks aldrig med andra än sina närmaste släktingar. Barbro Gustavsson har först på senare år berättat för omgivningen att hon är resande. Inte ens hennes man visste i början av deras förhållande, att hon är resande. Barbro berättar att det inte har varit ovanligt att hon i olika sammanhang hörde nedlåtande kommentarer om ”tattare” och ”zigenare”:

”Inom mig sjöd det av ilska när det pratades illa om mitt folk. Men, jag kunde inte avslöja vem jag är. Jag kunde inte det. Jag ville inte associeras med alla de negativa föreställningar och innebörder som var förknippade med ”tattare”. Jag ville bli accepterad för den jag är. Jag har levt ett liv med två identiteter, eller tre. Med min syster och hennes man, då var jag mig själv. Med min man, var jag en annan. På mitt arbete,

Olle Nolgård

var jag en annan. När jag tänker tillbaka på mitt liv så sörjer jag att jag har tvingats leva på det här sättet för att undgå kränkningar. Jag önskar att jag hade kunnat leva ett liv som resande.”

Referens

Intervju med Barbro Gustavsson och Birgitta Hellström den 13/9 2012. Dnr A2011/861/DISK. Romers tillgång till bostad Ds 2014:8 178

Bilaga C

Examinationsuppgift | De svenska romernas historia

Din uppgift är att besvara de fyra frågorna nedan så gott du kan.

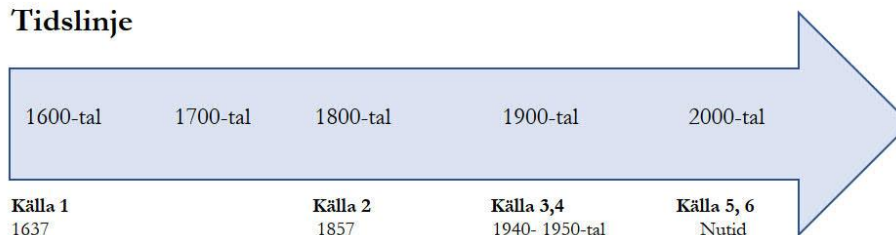
- 1) Beskriv hur bostadssituationen för svenska romer sett ut under 1900-talet. Varför har den sett ut som den har gjort?
- 2) Vad innebar steriliseringspolitiken? Av vilka anledningar ville staten sterilisera svenska romer?
- 3) Hur har romernas utbildning sett ut under 1900-talet? Vilka utbildningsmöjligheter hade svenska romer?
- 4) Resonera med hjälp av begreppen *kontinuitet* och *förändring* om möjliga fortsättningar på romernas situation i Sverige. Ge exempel på händelser och skeenden i historien och hur det är nu för att stödja ditt resonemang. Till din hjälp har du ett texthäfte med olika källor.

Hjälpmeningar till fråga 4

- I framtiden tror jag att romernas situation i Sverige kommer att...
Det tror jag eftersom...
- Man kan också tänka sig att... Då väljer man att tolka källa... som att...
- Det mesta pekar ändå mot att... Det tycker jag eftersom...
- Saker som förändrats är...
- Det har varit kontinuitet i att...

Texthäfte | Svenska romer

Tidslinje

Källa 1: Zigenarlagen 1637

Källa 1. Zigenarlagen från 1637:

Alla zigenare, både kvinnor och män som finns i Sverige ska innan den 8:e november 1638 lämna landet. Om någon man efter det finns i landet ska landshövding, ståthållare eller befallningsman ta fast dem, beslagta deras ägodelar och utan rättegång hänga dem. Kvinnor och barn ska tvingas lämna Sverige.

Ordförklaringar

Zigenare är ett tidigare namn på folkgruppen romer. Ordet zigenare har numera en negativ klang och många uppfattar det som kränkande.

Källa 2: Singoalla – en bok från 1857

Texten ur boken:

Prästen tog emot det främmande folket. Alla munkar var där. Hövdingen steg fram, talade och bugade. Prästen svarade. Allt gick högtidligt och vänligt till. Men medan hövdingen och prästen talade, irrade de andra människors blickar omkring i rummet och fäste sig vid de värdefulla skålarna, som stod på ekbordet, och bilder av den heliga jungfrun och barnet. Men det var inte av vördnad de tittade, när de såg jungfruns gyllene krona eller de dyrbara silverprydnader hon hade på sig. Inte heller var det väl värmen i rummet, som gjorde att en av männen i smyg lyfte av en av krokarna till det närmaste fönstret. För om det var värmen hade han väl öppnat fönstret men det gjorde han inte.

Om källan

Singoalla är en bok som är skriven av Viktor Rydberg i mitten av 1800-talet. Boken utspelar sig under medeltiden och handlar om kärleken mellan riddaren Erland Månesköld och Singoalla, en romsk flicka. Citatet nedanför handlar om när romerna ska tacka prästen i byn för att de har fått bo kyrkans mark ett tag.

Källa 3: Lägerskola 1943 – en bild från en romsk skola

Familjen Taikon startade en skola i sitt tält år 1943. (Bild: Svenska Dagbladet, 5 juli 1943)

Källa 4: Göteborg på 1950-talet

Om källan

Nedanför berättar Hans Caldaras, som vuxen, om när han var barn och växte upp i tält- och husvagnsläger som rom i Göteborg under 1950-talet:

Hans Caldaras (Bildkälla: TT)

”Ett äldre par som inte hade egna barn kom varje dag på besök till min mor. Med sig hade de mat och frukt, de köpte kläder som mor knappast skulle ha haft råd med, till min bror och mig. Deras ömhet och omtanke glömmar jag aldrig. Det är just sådana handlingar som har fått mig att inte tappa tron på människan och svenskar.”

Källa 5: Fakta om minoritetslagen från 2010

År 2010 fick Sverige en ny lag. Lagen ska hjälpa de nationella minoriteterna att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Barn som tillhör de nationella minoriteterna ska få det lättare att utveckla en kulturell identitet. Till Sveriges nationella minoriteter räknas romer, samer, judar, sverigefinnar och tornedalingar.

Källa 6: Kvällsposten 8 april 2013

Utdrag ur "Växjö satte stopp för romsk flagga" i Kvällsposten 2013-04-13

Den romska flaggan skulle hissas utanför kommunhuset i Växjö för att uppmärksamma romernas internationella dag den 8 april. Men det satte kommunledningen stopp för, rapporterar lokala medier.

[...]

Enligt kommunchefen hissar kommunen enbart nationsflaggor – med undantag för Prideflaggan eftersom Växjö kommun säger sig prioritera mångfald.